

ישראל, הגדה המערבית ורצועת עזה הכבושות, ושטחי הרשות הפלשתינית

פגיעה בצדק:

עריכת איזון בין הביטחון ובין זכויות האדם במערכת המשפט הפלשתינית

I. סיכום

דו"ח זה בוחן את ההפרות החמורות של זכויות האדם, אשר בוצעו על ידי הרשות הפלשתינית (רש"פ) נגד פלשתינים אחרים ואת כישלונה של מערכת המשפט הפלשתינית לספק אמצעי הגנה ואמצעים לתיקון המצב. הדו"ח מתרכז בשנה שחלפה מאז חידוש ההתנגשויות האלימות בין הפלשתינים ובין כוחות הביטחון הישראליים בספטמבר 2000 – ההתקוממות הידועה בקרב הפלשתינים כאינתיפאדת אל-אקצה או אינתיפאדה II (האינתיפאדה). הדו"ח בוחן את החולשות הבסיסיות של מערכת המשפט הפלשתינית, אשר היו ניכרות זמן רב לפני האינתיפאדה, כמו גם את ההתדרדרות בהחלת הצדק והמשפט כתוצאה מאתגרים אשר נוצרו על ידי העימות הנוכחי והשפעת המדיניות הישראלית. הדו"ח מתעד התעללויות חמורות כגון עינוי עצירים, מאסר שרירותי, מעצר שרירותי מתמשך, הטלת עונש מוות וביצוע הוצאות להורג לאחר משפטים בלתי הוגנים בצורה קיצונית, אי הבאה לדין של האחראים להרג תוך לקיחת החוק לידיים ומתן פטור מעונש לכוחות הביטחון ולנושאי משרות ציבוריות אחרים אשר מבצעים התעללויות חמורות.

הקורבנות של התעללויות אלה במשך השנה האחרונה היו בעיקר פלשתינים, אשר נעצרו כחשודים בשיתוף פעולה עם ישראל, כאשר מאות מהם נאסרו מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית. מרביתם נחשדים בכך שמסרו מידע אודות פלשתינים אחרים לכוחות הביטחון הישראליים או בכך שהם היו מעורבים במכירת קרקעות פלשתיניות לישראלים. בעבר, לפני תחילת האינתיפאדה הנוכחית, הקורבנות ורוב העצורים היו חברים בקבוצות מיליטנטיות כגון תנועת ההתנגדות האיסלמית (חמאס) ותנועת הג'יהאד האיסלמי הפלשתינית (הג'יהאד האיסלמי), וכן מבקרים פלשתיניים אחרים של הרש"פ. אולם, כאשר האינתיפאדה הנוכחית החלה, הרש"פ שחררה את רוב העצורים שבהם החזיקה מתוך הקבוצות הללו, וזאת למרות הדאגה שייתכן ואחדים מהם היו אחראים לתקיפות נגד אזרחים ישראלים.¹ מאחר וברור, כי לעולם אסור שאזרחים ישמשו מטרה להתקפה אפילו במצבים של עימות מזוין או כיבוש, הרי שאם לרש"פ יש ראייה כי עצורים כלשהם, בעבר או בהווה, או אחרים, ביצעו עבירות אלימות כנגד אזרחים ישראלים או אזרחים אחרים, אזי עליה להביאם לדין בשל מעשים אלה על פי הכללים הבינלאומיים של משפט הוגן.

חלק מן העצירים אשר שוחררו בתחילת האינתיפאדה הנוכחית, כמו גם מיליטנטים או מבקרים פלשתיניים אחרים, נעצרו מחדש לזמן קצר ושוחררו מעת לעת במהלך השנה האחרונה, בדרך כלל לאחר תקיפות מזוינות פלשתיניות נגד ישראלים. לאחרונה, בספטמבר ובאוקטובר 2001, הרש"פ החלה שוב לעצור חשודים כמתכננים או כמבצעים של תקיפות מזוינות כנגד אזרחים ישראלים.² מעצרים אלה באו בעקבות לחץ גובר מצד ישראל על הרש"פ, לנקוט יד קשה כנגד האחראים לביצוע פיגועי התאבדות ומעשי אלימות אחרים כנגד כוחות צה"ל וכנגד ישראלים.

¹ על פי דיווחי התקשורת, השחרור הראשון התרחש ב-4 באוקטובר, 2000, כאשר קבוצה של שנים עשר עצירים מן החמאס שוחררו מבית הכלא המרכזי של עזה. לאחר מכן היו שחרורים בערך ב-8 באוקטובר וב-12 באוקטובר. ראה Jerusalem Media and Communications Center (JMCC), "The Seventh Day of the al-Aqsa Intifada", JMCC daily press summary, Vol. 7 Number 2025, October 5, 2000; JMCC, "Cabinet Meeting Yesterday: Hamas and Islamic Jihad Representatives Attended", JMCC Daily Press Summary, Vol. 7 No. 2028, October 7, 2000.

² Amnesty International, מעריך כי לפחות שישים בני אדם נעצרו במהלך תקופה זו. ראה Amnesty International, "Palestinian Authority: Justice Must Not Be Discarded", news release, November 8, 2001 (MDE 21/023/2001 197/01).

ב-31 באוקטובר 2001, ראזי ג'באלי, מפכ"ל המשטרה הפלשתינית, הוציא צו אשר שם במעצר מנהלי שבעה החשודים כחברים בג'יהאד האיסלמי ובחמאס, ללא כתב אישום וללא משפט, לתקופות של שישה חודשים עד שנה אחת.³ Human Rights Watch רואה בהתפתחות זו כמייצגת היחלשות מדאיגה של המערכת המשפטית של הרש"פ, שהיא שברירית ממילא.

מחויבויות הרשות הפלשתינית בעניין זכויות האדם

למרות שהיא עדיין איננה מדינה עצמאית, הרש"פ שואפת להיות ממשלה של מדינה ריבונית. מנהיגי הרש"פ התחייבו שוב ושוב בפגישות עם ארגונים בינלאומיים לזכויות האדם, בשידורי רדיו ובהסכמי אוסלו, כי בכוונתה של הרש"פ לציית לנורמות בינלאומיות מקובלות בעניין זכויות אדם. הצעת חוק היסוד הפלשתיני, אשר טרם אושרה על ידי הנשיא ערפאת, משקפת ערבויות בינלאומיות לזכויות אדם. ביחסה לאנשים הגרים בתחום שיפוטה, הרש"פ תצטרך להיבחן על פי הכללים הבינלאומיים המקובלים בעניין זכויות האדם.

אולם, הפגיעות החמורות בזכויות האדם המתוארות בדו"ח זה מערערות את אבני היסוד המרכזיות של מדינה המתפקדת בפועל שמכבדת את זכויות האדם, כולל שלטון החוק, הפרדת הסמכויות, עצמאות מערכת המשפט והחובה של נושאי משרה המפריים את החוק לתת את הדין על מעשיהם. כל עוד הפגיעות הללו ממשיכות, וכל עוד אין מכבדים את הסמכות ואת העצמאות של מערכת המשפט, פלשתינים ימשיכו לאבד אמון ברצון וביכולת של המערכת ושל מנהיגיהם להגן עליהם מפני שימוש שרירותי בכוח על ידי כוחות הביטחון הפלשתיניים ועל ידי נושאי משרה פלשתינים.

פגמים יסודיים במערכת המשפט הפלשתינית

רבות מהפרות זכויות האדם המתוארות בדו"ח זה מקורן במגרעות בסיסיות של מערכת המשפט הפלשתינית. הרשות המבצעת של הרשות הפלשתינית – הנשיא, השרים, המשטרה ומגוון של כוחות ביטחון שונים – חתרו באופן שיטתי תחת הסמכות והעצמאות של מערכת המשפט, החוק והסעדים הנתונים בחוק. הפרדת הסמכויות אינה נשמרת. על ידי החלשת יכולתה של מערכת המשפט להטיל את האחריות על הרשות המבצעת, הרשות המבצעת התירה לנושאי משרה לבצע פגיעות חמורות בזכויות האדם, לרבות עינויים, הרג בלתי חוקי ומעצר שרירותי מתמשך, מבלי לשאת בעונש.

עציר, אשר עצור באופן שרירותי, יכול להתלונן בפני התובע הכללי ולהגיש בקשת שחרור לבית המשפט הגבוה. אולם, כוחות הביטחון מתעלמים בצורה שיטתית מצווים של בית המשפט הגבוה לשחרר עצירים המוחזקים באופן שרירותי. למרות שאי ציות לצווי בית משפט אלה מהווה עבירה פלילית, אף חבר בכוחות הביטחון או נושא משרה אחר לא הועמד לדין או הורשע בגין הפרות אלה. למרות מחויבותו על פי החוק, התובע הכללי מתערב רק לעתים נדירות כאשר עצירים מתלוננים על מעצר שרירותי או על יחס לא הולם ובפועל יש לו מרות מעטה בלבד על כוחות הביטחון, במיוחד ביחס לחשודים כמשתפי פעולה ומוסלמים במעצר. מוסד התובע הכללי הוחלש עוד יותר בנובמבר 1999 עם צירת תפקיד התובע הכללי לביטחון המדינה.

התערבות ישירה על ידי הרשות המבצעת מערערת עוד יותר את עצמאותה של מערכת המשפט. בשני מקרים לפחות, ב-1996 וב-1998, שופטים פוטרו ללא סיבה טובה. ביוני 2000, הנשיא ערפאת הקים את המועצה השיפוטית הגבוהה המיוחלת, אשר אחראית למינוי, לקידום, לשיפוט המשמעותי ולהכשרה של שופטים. עם זאת, בספטמבר 2001 כוחות הביטחון אסרו שופט בשל כך שאיפשר כביכול מכירה של קרקע לישראלים, תוך התעלמות מסמכותה של המועצה השיפוטית הגבוהה להתיר מעצרו של שופט.

הנשיא ערפאת עדיין לא אישר מספר חוקים אשר התקבלו על ידי המועצה המחוקקת הפלשתינית (PLC), החיוניים לאיחוד ועדכון החוקים בכל רחבי השטח המצוי תחת ניהולה של הרש"פ ואשר קובעים את הזכויות של כל האנשים בשטחי הרש"פ. חוקי מפתח אלה הינם הצעת חוק היסוד

³ ראה אל-חאק, "אל-חאק מגנה את המעצר המנהלי של שבעה פלשתינים על ידי הרשות הלאומית הפלשתינית", הודעה לעיתונות, 4 בנובמבר 2001.

הפלשתיני (אשר התקבלה על ידי ה-PLC באוקטובר 1997), הצעת חוק הסמכות השיפוטית (אשר התקבלה בנובמבר 1998), הצעת חוק בתי המשפט הרגילים (אשר התקבלה במאי 2000) והצעת חוק העונשין (אשר התקבלה ביוני 2000).

לפחות עשרה כוחות ביטחון שונים פועלים בתוך הרש"פ. הם נוטים לפעול כיחידות אוטונומיות עם תפקידים המוגדרים שלא כראוי, חופפים ומתואמים בצורה גרועה. עם מידה מועטה בלבד של נשיאה באחריות, הם מתעלמים לעתים קרובות ממערכת המשפט ומן החוקים החלים על פעולותיהם. שלושת כוחות הביטחון הנזכרים לעתים קרובות ביותר בדו"ח זה הינם שירות המודיעין הצבאי (MIS או איסתיחבאראת), שירות המודיעין הכללי (GIS או מוחאבאראת) ושירות הביטחון המסכל (PSS או אל-אמן אל-וויקאי).

מערכת המשפט הפלשתינית היתה חלשה וסבלה מפוליטיזציה לאחר שפעלה מ-1967 ועד 1994 תחת הממשל הצבאי הישראלי, אשר לא עודד מערכת שיפוטית עצמאית והזניח את התשתית הפיסית שלה. בתי המשפט הפלשתיניים לא טיפלו במקרים אשר היתה להם נגיעה לעניינים ביטחוניים או פוליטיים במשך תקופת הממשל הצבאי הישראלי. וכך, התקופה שמהקמת הרש"פ ב-1994 מייצגת את הפעם הראשונה שבה מערכת משפט פלשתינית מקומית נדרשה לעסוק במקרים ביטחוניים או פוליטיים מאז 1948.

מערכת המשפט ניזוקה בנוסף על כך על ידי כישלונה של הרש"פ להעניק די סמכות, כבוד ומשאבים כספיים ואחרים למערכת המשפט. המערכת סובלת ממספר בלתי מספיק של שופטים, מהעדר שופטים אשר עברו הכשרה מספקת ומחסר בשופטים, תובעים, עורכי דין ופקידי בית משפט מיומנים. התקציב הבלתי הולם אשר הוקצה על ידי הרש"פ למערכת המשפט משמעותו היתה משכורות עלובות המעודדות שחיתות והגורמות להתדרדרות נוספת של בניינים ושל תשתית.

השפעתן של התגובות הישראליות לאינתיפאדה הנוכחית

מערכת המשפט הפלשתינית השברירית ספגה מכה נוספת מן התגובות הישראליות לאינתיפאדה הנוכחית. מדיניות הסגרים, הכתרים והגבלות אחרות על חופש התנועה, גרמו לתוהו ובוהו בתפקוד היומיומי של בתי המשפט. שופטים, עורכי דין ועדים התקשו או אף לא הצליחו להגיע לבנייני בתי המשפט. Human Rights Watch רשם גם מקרים של הטרדה ישראלית של עורכי דין פלשתיניים לזכויות אדם, אשר השפיעה על יכולתם לייצג לקוחות ולהגיע אליהם.⁴

במהלך השנה האחרונה, מספר מתקני משטרה, ביטחון והגנה אזרחית – כולל בתי כלא ומתקני מעצר – ניזוקו בהפגזות ישראליות או בהתקפות ישראליות מן האוויר, שלעתים קרובות בוצעו כגמול על תקיפות של פלשתינים חמושים נגד ישראלים, אשר ישראל רואה ברש"פ את האחראית להן.⁵ בעוד שישראל קראה לרש"פ לכלוא אנשים המעורבים בתכנון ובביצוע של תקיפות כנגד ישראלים, נראה כי התקפות תגמול אלה על המתקנים של אותם גופים עצמם, אשר אמורים לבצע את המעצרים הללו, פוגעות בתוצאה המבוקשת. פקידי הרש"פ קבלו כי התקפות אלה פוגעות ביכולתם לשמור על החוק והסדר, והם גם ציינו את הסכנה לחייהם של העצירים כתוצאה מאותן התקפות כסיבה לשחרור מספר רב של עצירים.

שימוש לרעה במאסר ובמעצר

Human Rights Watch מעריך כי נכון לספטמבר 2001, הרש"פ החזיקה במעצר יותר מ-450 פלשתינים ללא כתב אישום או משפט, כשרובם בשל היותם חשודים כמודיעים של כוחות הביטחון הישראליים, אולם חלק מהם בשל חשד למעורבות במכירת קרקע פלשתינית לישראלים.⁶ דו"ח זה בוחן במיוחד את עשיית הצדק והמשפט על ידי הרש"פ ככל שהדבר נוגע לעצירים אלה.

⁴ ראה "ההשפעה של ההגבלות וההתקפות הישראליות", להלן.

⁵ מאז תחילת האינתיפאדה, תחנות משטרה ומתקני ביטחון או הגנה אזרחית ניזוקו על ידי הפגזות ישראליות או התקפות ישראליות מן האוויר בתוך הערים הפלשתיניות הראשיות רמאללה, שכם, ג'נין, טולכרם, קלקיליה, יריחו, חאן יונס, רפיח והעיר עזה, ומסביב להן. רבים מבין מתקנים אלה מכילים מתקני מעצר או מאסר. כלא אל-סראיה בעיר עזה וכלא ג'ונאיד בשכם ניזוקו אף הם בהתקפות כאלה.

⁶ ראיון של Human Rights Watch, העיר עזה, 5 בספטמבר 2001.

עצירים אלה, כמו גם פעילים רבים אשר נעצרו לפנייהם, חווים בקביעות הפרות של זכויות האדם שלהם המוכרות מבחינה בינלאומית. כוחות ביטחון פלשתיניים לעתים עוצרים באופן שרירותי חשודים כמשתפי פעולה, ללא ראייה מספקת, כשהם פועלים על פי שמועות והלשנות של הרחוב. עצירים נאסרים בדרך כלל ללא צו מעצר ולא נמסרות להם הסיבות למעצר; מקום הימצאם לא נמסר למשפחותיהם ובעודם נתונים תחת חקירה, נמנעת מן החשודים גישה לעורכי דין ולרופאים בלתי תלויים. בדרך כלל הם אינם מובאים בפני שופט בתוך עשרים וארבע או ארבעים ושמונה שעות, כנדרש בחוק הפלשתיני. במקרים רבים הארכות מעצר בידי המשטרה אינן מאושרות, כנדרש, על ידי התובע הכללי. משנעצרו, הם יכולים לבלות חודשים במעצר ללא כתב אישום או משפט, וללא פיקוח שיפוטי או סעד יעיל להבטחת שחרורם, כשהם נתונים לסכנה של התעללות מידי כוחות הביטחון המחזיקים בהם.

ב-31 באוקטובר, 2001, הרש"פ נכנסה לשלב חדש בכך שהוציאה צווי מעצר מנהליים אשר הכניסו שבעה אנשים החשודים כתברים בגייהאד האיסלמי ובחמאס למעצר ללא משפט, ללא כתב אישום, לתקופות של שישה חודשים עד שנה אחת.⁷

הימשכות העינויים

העצירים, אשר נחקרים על ידי כוחות הביטחון הפלשתיניים, לעתים קרובות עוברים עינויים, במיוחד אם הם חשודים כמשתפי פעולה ובפרט אם הם מוחזקים על ידי ה-MIS, ה-GIS, או ה-PSS. באופן כללי, הם אינם סובלים מהתעללות גופנית לאחר תום החקירה, כאשר הם מועברים בדרך כלל לבית הכלא. טכניקות העינויים כוללות *שאבאח* (ישיבה או עמידה ממושכות בתנחות מכאיבות), *פאלאקה* (מכות על כפות הרגליים), הכאות, מכות אגרופ ובעיטות, תלייה בפרקי כף היד ואיומים במוות. ידוע על חמישה פלשתינים שמתו בהיותם במעצר המשטרה או כוחות הביטחון מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית, לפחות שלושה בנסיבות אשר מצביעות כי עינויים הם אשר תרמו ככל הנראה למוותם. כך מגיע לעשרים ושמונה מספר העצירים אשר ידוע כי מתו במעצר מאז הקמת הרש"פ ב-1994.⁸

לפחות חמישה גורמים מעודדים עינוי עצירים תחת חקירה. ראשית, כדבר שבשגרה, נמנעת גישה של עצירים לעולם החיצון ולהגנה שיש בכך, בעודם נתונים תחת חקירה. שנית, תובעים בבתי המשפט לביטחון המדינה מסתמכים במידה רבה על הודאות חתומות, שאין להן חיזוק בראיות אחרות, כראייה היחידה או העיקרית, כך שיש לחץ כבד על כוחות הביטחון לחלץ מידע מחשודים. שלישית, עבריינים נהנים מחסינות מפני עונש. טענות בדבר עינויים זוכות בדרך כלל לטיפול על ידי כוחות ביטחון פרטניים כעניין משמעותי חסוי ופנימי, נוהל שאין די בו כדי להוות גורם מרתיע יעיל. רביעית, העדר הנחיות ברורות על ידי מפקדי כוחות הביטחון והעדר הכשרה מתאימה של כל אנשי כוחות הביטחון פגעו בהתפתחותה של תרבות ההתחשבות בכבוד האדם של כל העצירים. ולבסוף, קיימת גישה ציבורית כללית אשר גורסת כי אנשים הנחשדים כמשתפי פעולה ראויים לכל יחס שהם מקבלים על דרך ענישה, נקמה והרתעת אחרים.

בתי משפט לביטחון המדינה ומשפטים בלתי הוגנים בעליל

בית המשפט לביטחון המדינה, בית דין מיוחד אשר ההליכים שבו אינם עומדים בכללים בינלאומיים של משפט הוגן, דחק את רגליהם של בתי המשפט הרגילים וערער את מעמדם. בית המשפט לביטחון המדינה, אשר הוקם בצו נשיאותי ב-1995, בעידודן הנמרץ של ארה"ב ושל ישראל, אינו בלתי תלוי ואינו נטול פניות. הנשיא מכנס את בית המשפט ממקרה למקרה. הוא יכול להחליט אילו מקרים מופנים אליו והוא ממנה ומשחרר את שופטיו על פי רצונו. בתי המשפט הרגילים נדחקו לשוליים ומעמדם התערער עוד יותר מאחר והנשיא העביר את סמכות השיפוט על מספר גדל של פשעים, אשר רבים מהם אינם קשורים לביטחון לאומי, אל בית המשפט.

⁷ ראה אל-חאק, "אל-חאק מגנה..."

⁸ עשרים ושלושה מקרי מוות במעצר אירעו מ-1994 ועד 2000. ראה Human Rights Watch, *World Report 2001* (New York: Human Rights Watch, 2001), p. 367. מקרי מוות במעצר במהלך 2001 מפורטים ב"עינויים, התעללות ומקרי מוות במעצר" דלהן.

מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית, שישה עשר נאשמים נשפטו בפני בית המשפט הגבוה לביטחון המדינה או בבית המשפט הצבאי כמודיעים של כוחות הביטחון הישראליים. חמישה עשר הורשעו. אחד עשר מתוך החמישה עשר קיבלו גזר דין מוות ובוצעו שתי הוצאות להורג.

למרות שהרשויות תיקנו כמה מן העיוותים שבהליכי המשפט, אשר היו נפוצים כאשר בית המשפט הוקם, המשפטים הם עדיין בלתי הוגנים באופן משווע מיסודם. רבים מהם נערכים באווירה טעונה עד מאוד, אשר פוגעת בזכותם של הנאשמים להיחשב חפים מפשע עד אשר תוכח אשמתם. נראה כי חלק משיבות בית המשפט כונסו בחופזה, בתגובה להתקפות ישראליות ועל מנת להרגיע את זעם הציבור. רוב המשפטים נמשכים שעות ספורות בלבד. רוב הנאשמים המכחישים את ההאשמות נגדם מורשעים אך ורק או בעיקר על סמך ההודאות החתומות שלהם, אשר אין להן חיזוק בראיות אחרות, אשר הושגו כאשר הם היו מוחזקים במעצר תוך ניתוק מוחלט מן העולם החיצון, ואשר לעתים קרובות הם חוזרים בהם מהודאות אלו בבית המשפט. בית המשפט נמנע בקביעות מלחקור כראיות טענות של נאשמים כי הודאותיהם חולצו מהם תחת עינויים. תוך הפרה של כללים בינלאומיים ושל הליכים מקובלים בחוקים פלשתיניים, לאלה אשר הורשעו על ידי בית המשפט לביטחון לאומי אין זכות לערער בפני בית משפט גבוה יותר.

למעט במקרים נדירים, הנאשמים מיוצגים על ידי עורכי דין ממונים על ידי בית המשפט, ואשר אינם עורכי דין פעילים, אלא חברים פעילים בכוחות הביטחון. בדרך כלל הם אומרים מעט מאוד לטובת לקוחם, אינם מציגים הגנה נאותה ולפעמים אף נוקטים בלשון אשר מראה כי לדעתם לקוחם אשם. ניתנת הודעה מראש קצרה מאוד בדבר קיומו של המשפט, בדרך כלל של יום אחד בלבד. לעתים, לרשות הסניגורים עומדות מספר דקות, או במקרים מסוימים עשרים וארבע שעות, להכין את הגנתם. מספר עורכי דין ממונים מטעם בית המשפט ניסו לתקוף ראיות ולהעמיד יסודות של הגנה, אולם בדרך כלל הם נחסמו על ידי פסיקות של בית המשפט. לדוגמה, בית המשפט דוחה בקביעות בקשות לדחיית הדיון לצורך הכנת הגנה.

אי-צדק של הרחוב: הרג של חשודים כמשתפי פעולה על ידי פורעים הנוטלים את החוק לידיהם

מאז תחילת האינתיפאדה Human Rights Watch מעריך כי לפחות עשרים וחמישה פלשתינים, רובם משתפי פעולה לכאורה או כאלה שנחשדו בשיתוף פעולה, נורו או נדקרו למוות על ידי תוקפים אלמוניים בהרג בסגנון הוצאה להורג. הסך הכל האמיתי עלול להיות גבוה יותר. פעיל שטח בנושא זכויות אדם אמר ל-Human Rights Watch, כי בעיר אחת בלבד, טולכרם, היו מאז ספטמבר 2000 אחד עשר מקרים כאלה של הרג בידי פורעים אשר נטלו את החוק לידיהם.

ללא מראית עין של הליך תקין, לחלוטין מחוץ למערכת המשפט, נראה כי המניע למספר הריגות היה סכסוך אישי. מקרים אחרים היו כתוצאה מהרג בשוגג של האדם הלא נכון. במקרים רבים קבוצה חשאית נטלה את האחריות למעשה והוקיעה את הקורבן כמשתף פעולה. בעוד שהנשיא ערפאת ופקידים בכירים אחרים של הרש"פ גינו את ההרג של חשודים כמשתפי פעולה,⁹ החקירות שנוהלו על ידי כוחות הביטחון של הרש"פ בוצעו כלאחר יד ואף לא עברו אחת הובא לדיון.

עריכת איזון בין ביטחון ובין זכויות אדם במהלך האינתיפאדה

סוגיית משתפי הפעולה החריפה במהלך האינתיפאדה הזו, בעיקר עקב מדיניות "החיסולים" של ישראל. פלשתינים רבים משוכנעים כי מדיניות זו של חיסולים ממוקדים של פעילים מיליטנטים פלשתיניים נשענה על מודיעים פלשתיניים. התחושה הזו של "אויב מבית" גרמה לפילוג בקהילות ובמשפחות וזרעה פחד וחשד.

על ממשלה או רשות שולטת מוטלת אחריות לספק ביטחון בסיסי ולמנוע התקפות כנגד אזרחיה. אולם, הציווי של הבטחת הביטחון חייב להתבצע תוך שמירה על איזון עם כיבוד זכויות האדם של החשודים כעבריינים. צעדי מדיניות הננקטים בעת משבר לאומי חייבים עדיין לכבד את שלטון החוק, ולא לחסלו. ארגוני זכויות אדם ועורכי דין פלשתיניים רבים טענו נמרצות בזכות השקפה זו.

⁹ ראה Amman Al-Dustur, "PA Justice Minister Interviewed on Issue of 'Collaborators' With Israel," FBIS, March 18, 2001, p. 32 (FBIS-NES-2001-0318).

אין לענות על האתגרים החדשים, אשר עומדים בפני מערכת המשפט הפלשתינית המצויה עדיין בחיתוליה, ואשר נובעים כתוצאה מהאינתיפאדה הנוכחית, במעצרים שרירותיים נוספים, עינויים ומשפטים בלתי הוגנים. תגובה כזאת חותרת תחת עצם הרעיון של מערכת משפט והיא טומנת בחובה סכנה של הליכה לקראת אנרכיה, אובדן האמון במוסדות השלטון וניכור עמוק יותר של פלשתינים מן הרשויות שלהם וזה מזה. מערכת המשפט צריכה להיות נשלטת על ידי כבוד מוחלט לשלטון החוק ולכללים הבינלאומיים בעניין זכויות האדם. עקרונות בינלאומיים אלה בעניין זכויות האדם מבליטים ליקויים רציניים בדרך שבה הרש"פ הגיבה למה שנתפס כאיום של משתפי פעולה.

ראשית, זכויות אדם מסוימות אינן ניתנות להשעיה לעולם ובשום נסיבות. עינויים והרג שלא על פי דין, הרג שרירותי או הרג "על המקום" אסורים ללא קשר למהות עבירה הנטענת. עם זאת, דו"ח זה מאשר כי פלשתינים החשודים כמשתפי פעולה עונו וחלק מהם אף מתו במעצר.

שנית, עקרון יסוד של המשפט הפלילי הינו, כי על מנת שניתן יהיה להחזיק אדם במעצר, עליו או עליה להיות חשודים, או שיוגש נגדם כתב אישום בגין ביצוע עבירה פלילית מוכרת. פקידים של הרש"פ אמרו ל-Human Rights Watch כי הם רק אוסרים, עוצרים ומעמידים לדין משתפי פעולה אשר משתייכים לשתי קטגוריות. הראשונה מורכבת מאלה אשר היו להם יחסים עם הביטחון הישראלי לאחר 1994, ובמיוחד מודיעים המוסרים מידע אשר מסייע לישראל במדיניות "החיסולים" שלה.¹⁰ מנקודת המבט של הרשות הפלשתינית, מתן מידע כזה לישראל עולה כדי עבירה פלילית מוכרת הדומה ל"ביגדיה" או ל"ריגול", והיא נתונה לעונש מוות או למאסר לתקופה ממושכת.

הרש"פ גם אומרת כי היא עוצרת פלשתינים אשר מוכרים קרקעות לישראלים. אין זה בלתי רגיל שממשלות אוסרות מטילות עונשים על העברת קרקע לזרים, כולל לנתינים של ארצות שכנות, או מטילות עונשים בשל כך. הפרות של איסורים כאלה מטופלות בדרך כלל באמצעות מניעת המכירה של הקרקע בבתי המשפט, ו/או על ידי הטלת קנסות או תקופות מאסר. בהקשר של הסכסוך הפלשתיני-ישראלי, הרש"פ הכריזה על כל העברה כזו של קרקע כאיום על הביטחון הלאומי, אשר גורר עונש של תקופת מאסר ממושכת, או אפילו עונש מוות.

בשתי הדוגמאות דלעיל הרש"פ אינה מבחינה בין רמות שונות של אשם, וכמו כן נראה כי אין היא לוקחת בחשבון את יסוד הכוונה של העבירה. לדוגמה, קיום מגע גרידא עם ישראלים, ואפילו עם אנשי ביטחון ישראליים, אינו צריך, כשלעצמו, להוות עבירת בגידה, אלא אם כן הנאשם ביצע מעשה ספציפי. משתתף שלא מדעת בפעילות ישראלית לאיסוף מידע לא צריך להיות מואשם, או מורשע, בפשע החמור של בגידה.

ולבסוף, כל האנשים זכאים לזכויות שוות במשך מאסר ומעצר. אדם החשוד כמשתתף פעולה, כמו כל חשוד אחר, עדיין זכאי לקבל יחס שווה בהתאם לחוק הפלשתיני ולכללים בינלאומיים בעניין מאסר, מעצר או משפט. אין לעצור איש בצורה שרירותית, ללא ראיה מספקת או תוך הפרה של הליכים משפטיים.

האם שינוי הוא אפשרי במהלך האינתיפאדה?

מספר מנהיגים פלשתינים אמרו ל-Human Rights Watch כי הם מסכימים שנדרשת נקיטת אמצעים להפחתה או למניעה של הפרות זכויות האדם ולחיזוק מערכת המשפט, אולם רפורמות כאלה אינן אפשריות כל עוד הסכסוך הגובר עם ישראל והלחץ של ההגבלות הישראליות נותרים בעינם. ההפך הוא הנכון, Human Rights Watch מאמין כי אפילו בעיצומו של המשבר הזה הרש"פ יכולה ואף צריכה לנקוט בצעדים מעשיים כעת, להבטחת הצדק ולבניית מערכת משפט פלשתינית יעילה ועצמאית. ההמלצות המפורטות להלן ניתנות תוך ראייה ברורה של המציאות של המשבר הנוכחי.

¹⁰ ראה Human Rights Watch, "Letter to Ehud Barak: Halt 'Liquidations'", press release, January 29, 2001.

אולם הן ניתנות מתוך שכנוע, כי קיים צורך דחוף לבלום את ההפרות הרציניות והרווחות של זכויות האדם, אשר מבוצעות על ידי נושאי משרה פלשתינים כנגד אחיהם הפלשתינים.¹¹

II. המלצות

לרשות הפלשתינית

שימו קץ לעינויים ולחסינות מפני עונש

- גנו פומבית, ובדרג הרם ביותר, כל עינוי והתעללות בעצירים. הורו לכל אנשי הביטחון שלא לנקוט באמצעים הללו. על הצהרה זו להיות מופצת ברבים לכל האנשים של כל כוחות הביטחון, ביחד עם הנחיה ברורה בדבר דרכי החקירה והתנהגות המגיעים לכדי עינויים או התעללות ואשר הינם אסורים.
- נהלו חקירה יסודית וללא משוא פנים לגבי כל הטענות בדבר עינויים או התעללות, פרסמו את התוצאות והעמידו את האחראים לדין במשפטים פומביים, אשר יעמדו בכללים בינלאומיים של הגינות, עם עונשים אשר ישקפו את חומרת העבירה. אסרו על כוחות הביטחון לטפל בטענות של עינויים אך ורק כבעניין משמעותי פנימי וחסוי.
- בצעו ניתוחים שלאחר המוות לאחר כל מוות שהתרחש במעצר ופרסמו את התוצאות בפומבי.
- בצעו חקירות בלתי תלויות של כל מקרי המוות שהתרחשו במעצר, פרסמו את הממצאים בפומבי ועל פי העניין נקטו בהליכים משמעותיים או הגישו כתבי אישום כנגד כל חבר בכוחות הביטחון או בשירות בתי הסוהר או כנגד נושאי משרה אחרים, אשר ימצאו אחראים.

העניקו לכל העצירים גישה מיידית וסדירה למשפחה, לעורכי דין על פי בחירתם, לטיפול רפואי ולפיקוח שיפוטי

- נהלו רישום פומבי של כל האנשים שנעצרו;
- התירו למשפחות, לעורכי דין על פי בחירה ולרופאים גישה אל כל העצירים, מייד ובאופן סדיר לאחר המעצר, במיוחד במהלך תקופת החקירה. תמיד הודיעו למשפחתו של העציר מיד על דבר המעצר ועל המקום שבו הוא מוחזק;
- הרשו לעורכי דין מטעם ה-Palestinian Independent Commission on Citizens' Rights לעורכי דין פרטיים ולעורכי דין מארגוני זכויות אדם גישה מיידית וסדירה אל העצירים הנתונים תחת חקירה;
- דאגו לכך שלארגון הצלב האדום הבינלאומי (ICRC) תינתן גישה לכל החשודים כמשפתי פעולה ולאנשים העצורים בשל סיבות פוליטיות, אשר מוחזקים על ידי שירות המודיעין

¹¹ פרסומים של Human Rights Watch על ישראל, השטחים הפלשתינים הכבושים והרשות הפלשתינית, מן העת האחרונה, כוללים: Human Rights Watch, *Israel, the Occupied West Bank, Gaza Strip, and Palestinian Authority Territories: Center of the Storm: A Case Study of Human Rights Abuses in Hebron District* (New York: Human Rights Watch, 2001); Human Rights Watch and Amnesty International, "Human Rights Monitors Needed in Israeli-Palestinian Conflict," open letter to leaders of US, EU, Israel and PA, and UN Secretary-General Kofi Annan, July 6, 2001; Human Rights Watch, "Israel/Palestinian Authority: Call on Islamic Jihad to Stop Civilian Killings," press release, November 8, 2001. רשימה ניתן למצוא מלאה של פרסומים והודעות לעיתונות של Human Rights Watch בדבר ישראל, הגדה המערבית ורצועת עזה הכבושות, והשטחים שבשליטת הרשות הפלשתינית באתר האינטרנט <http://www.hrw.org/mideast/is-ot-pa.php>.

הצבאי (MIS), בהתאם להסכם שבין הרש"פ ובין ה-ICRC, ודאגו לכך שכל כוחות הביטחון של הרש"פ יאפשרו גישה מלאה, סדירה וחסויה;

- הביאו כל עציר בפני רשות שיפוטית במסגרת התקופה הנדרשת בחוק הפלשתיני (עשרים וארבע שעות בגדה המערבית וארבעים ושמונה שעות בעזה) וודאו כי התובע הכללי יאשר כל הארכת מעצר עד לתקופה המרבית של שלושים יום המותרת בחוק עד להגשת כתב אישום נגד העציר או לשחררו.

שימו קץ למעצר ממושך ללא משפט

- שימו קץ למנהג של החזקת חשודים במעצר משטרתי או במעצר של כוחות הביטחון מעבר לתקופות המרביות המותרות, מבלי שיזכו למשפט או שיועברו לסמכות בית משפט, ושחררו ממעצר את כל האנשים המוחזקים מעבר לגבולות זמן אלה. העניקו הגנה נאותה לעצירים ששחררו ואשר עלולים להיות נתונים לסכנת תקיפה מצד קבוצות של פורעי חוק.
- שימו קץ לשימוש במעצר מנהלי אלא אם כן ניתן להבטיח שעצורים אלה יזכו לבחינה מחדש מהותית, מיידית ותקופתית על ידי רשות שיפוטית בלתי תלויה; שיינתנו להם סיבות ספציפיות, אישיות ומפורטות למעצרים; שיותר להם לתקוף את חוקיות מעצרים בשימוע הוגן בפני גוף שיפוטי; שתותר להם גישה מיידית למשפחתם, לעורכי דין ולקצין רפואה; ושהם יוכלו להתלונן בפני רשות שיפוטית על התעללות;
- נהלו מרשם רשמי, עדכני, מרוכז, של כל העצירים בכל מקום מעצר. דאגו לכך שהמרשם הזה יעמוד לרשות בני המשפחה ועורכי הדין של העצירים, וכן לרשות רשות משפטית או רשות לאומית מוסמכת אחרת הרשאית לבקש לאתר את מקום הימצאו של אדם המוחזק במעצר.

תנו לכל החשודים והעצורים יחס הוגן, על פי החוק

- עצרו והעמידו לדין אך ורק אנשים אשר יש נגדם חשד סביר כי ביצעו את כל היסודות של עבירה פלילית קיימת. לגבי אנשים אשר נעצרו בגין בגידה, למשל, יש להראות כי הם פעלו עם היסוד ההכרחי של כוונת בגידה;
- הורו לכל כוחות הביטחון כי יש לנהוג בכל העצירים, לרבות חשודים כמשתפי פעולה, כמו גם באנשים שיש להם ביקורת על הסכמי אוסלו או על הרש"פ, לחלוטין על פי החוק ועל פי הכללים הבינלאומיים בעניין זכויות אדם.

שימו קץ למשפטים בלתי הוגנים

- בטלו את בתי המשפט לביטחון המדינה או ודאו שהם יעמדו בכל הכללים הבינלאומיים בעניין משפט הוגן, כולל הזכות להישפט על ידי בית דין בלתי תלוי ונטול פניות, אשר נוהג על פי נהלים משפטיים מוכרים, הזכות להיחשב חף מפשע עד להוכחת האשמה, הזכות להכין הגנה ראויה, והזכות לערער בפני בית דין גבוה יותר;
- בטלו משפטים קודמים אשר נערכו בפני בית המשפט לביטחון המדינה והעניקו לאלה אשר כבר הורשעו משפטים חדשים והוגנים או שחררו אותם;
- אסרו על השימוש כראיה בבית המשפט בכל הצהרה אשר הוכח כי ניתנה כתוצאה מעינויים (חוץ מאשר כנגד אדם המואשם בעינויים, כראייה כי הצהרה ניתנה);
- שימו קץ לשימוש בעונש המוות, שהוא הפרה של הזכות לחיים ואכזרי מטבעו. מן הדין שהנשיא ערפאת לא יאשר כלל עונשי מוות. יש לבחון מחדש את כל החוקים שיש בהם הוראות בדבר הטלת עונש מוות ולהשעות או למחוק את ההוראות הללו.

הביאו רוצחים פורעי חוק לדין

- גנו בפומבי ובאופן שאינו משתמע לשתי פנים, ובדרג הגבוה ביותר, כל תקיפה תוך נטילת החוק לידיים. הבהירו כי תקיפות כאלה הינן עבירות פליליות;
- נהלו חקירות משטרתיות רציניות ומקצועיות לגבי תקיפות של פורעי חוק והעמידו את המבצעים לדין. נהלו חקירות פנימיות כדי להבטיח שאף אחד ברש"פ או בארגונים הקשורים אליה אינו מבצע, מעודד או מתיר תקיפות תוך נטילת החוק לידיים.

אשרו מחדש את עצמאותה של הרשות השופטת ואת הסמכות של מערכת המשפט הרגילה

- אשרו, באמצעות חתימה נשיאותית, את הצעת חוק היסוד הפלשתיני, את הצעת חוק הסמכות השיפוטית, את הצעת חוק בתי המשפט הרגילים ואת הצעת חוק העונשין;
- הורו לכוחות הביטחון לציית לצווים של בית המשפט הגבוה לשחרר עצירים המוחזקים בצורה שרירותית מיד לכשצווים אלה מוצאים והביאו לדין את אלה המתעלמים מצווים אלה, כקבוע בדין הפלילי הפלשתיני;
- העמידו את התפקוד של התובע הכללי לביטחון המדינה בנושא החקירה וההעמדה לדין של כל הפשעים, מתחת לזה של התובע הכללי האזרחי;
- ודאו שהתובע הכללי יקיים את כל המחויבויות שלו על פי הדין הפלשתיני בכך שיחתור בצורה פעילה לשחרור עצירים המוחזקים באופן שרירותי, בכך שיפעל על פי תלונות של עצירים או של נציגיהם, ובכך שיבדוק באורח סדיר את מתקני המעצר. מן הדין שהנשיא ערפאת יורה לכוחות הביטחון לכבד את הסמכות ותחומי האחריות של התובע הכללי;
- אחדו את הפיקוד של כל כוחות הביטחון הפלשתיניים על מנת להבטיח שהם יהיו מתואמים כיאות, שיהיו להם תחומי אחריות ברורים ונפרדים, ושהם יהיו אחראים ליישום החוק הפלשתיני ולכיבוד כללים בינלאומיים בעניין זכויות האדם.

לממשלת ישראל

- הצהירו פומבית ובדרגים הגבוהים ביותר כי ישראל מצפה מן הרש"פ לעמוד בהתחייבויות הביטחוניות שלה באופן אשר יכבד באורח מלא את זכויות האדם הבסיסיות, בפרט לגבי אנשים הנלקחים למעצר;
- ודאו כי כל ההגבלות על חופש התנועה יהיו מבדילות ויחסיות מבחינת השפעתן ומשכן, וכי הן ייושמו אך ורק היכן וכאשר הדבר יהיה נחוץ לשם מניעת מעשים פרטניים של אלימות. ספקו אישורי מעבר תקפים לשימוש בעתות סגר לשופטים ולאנשים אחרים החיוניים לתפקודה של מערכת המשפט הפלשתינית. הורו לאנשי הביטחון הישראליים לכבד את האישורים הללו במחסומים ולאפשר את המעבר;
- ודאו, והודיעו על כך פומבית, כי מקומות, המשמשים את הרש"פ אך ורק לצורך מעצר של חשודים ואסירים מורשעים, אינם מהווים מטרה להתקפה צבאית;
- בחנו שוב בזהירות את הגדרת עמדות משטרה ומתקנים אחרים, המהווים חלק מתשתית מערכת המשפט הפלשתינית, כמטרות. מתקנים אלה יהפכו למטרות לגיטימיות אך ורק אם מיקומם או השימוש הנעשה בהם מהווים תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית. הימנעו מהפיכת מתקנים אלה למטרות כאשר ההתקפות הן ביסודן תגמול על תקיפות פלשתיניות נגד מטרות ישראליות;

לארצות הברית, לאיחוד האירופי למדינות תורמות ראשיות ולמוסדות אחרים

דחקו פומבית ברש"פ ובדרגים הגבוהים ביותר :

- לגנות כל עינוי וכל התעללות בעצירים ; לחקור ביסודיות וללא משוא פנים את כל הטענות בדבר עינויים והתעללות, לפרסם את התוצאות של החקירות הללו בפומבי ולהעמיד לדין את האחראים על פי הדין הפלילי, במשפטים העומדים בסטנדרטים בינלאומיים, עם עונשים אשר ישקפו את חומרת העבירה ;
- לחדול מן המנהג של מעצר בניתוק מוחלט מן העולם החיצון ולאפשר לכל העצירים הנתונים תחת חקירה גישה מיידית וסדירה למשפחותיהם, לעורכי דין על פי בחירתם ולטיפול רפואי ;
- לבטל את בתי המשפט לביטחון המדינה או לוודא שהם יעמדו בכללים בינלאומיים של משפט הוגן, כולל הזכות להישפט על ידי בית דין בלתי תלוי ונטול פניות, הזכות להיחשב חף מפשע עד להוכחת האשמה, הזכות להכין הגנה ראויה והזכות לערער בפני בית דין גבוה יותר ;
- לנקוט בצעדים מידיים ומעשיים כדי לבלום תקיפות של פורעי חוק וכדי להעמיד לדין את המבצעים של התקיפות הללו ;
- לאשר את הצעת חוק היסוד הפלשתיני, את חוק הסמכות השיפוטית, את הצעת חוק בתי המשפט הרגילים ואת הצעת חוק העונשין ;
- העמידו לרשות הרש"פ משאבים ותוכניות הכשרה לשופטים, למנהלי בתי כלא, לתובעים ולפקידי אכיפת חוק אחרים, במטרה לשפר את עשיית הצדק בשטחים הנתונים לסמכות הרש"פ.
- עמדו באופן פומבי, כמו גם באמצעות צינורות דיפלומטיים, על כך שכיבוד זכויות האדם הבסיסיות הינו חיוני לכל הסכם שלום בר קיימא עם ישראל, שהרש"פ חייבת לקיים את המחויבויות הביטחוניות שלה באופן אשר אינו מפר זכויות אדם בסיסיות, ועל כך שזכויות היסוד של הפלשתינים המתנגדים למשא ומתן של הרש"פ עם ישראל או להיבטים אחרים של מדיניות הרש"פ אינן מושעות או הופכות לבלתי מעשיות עקב השקפותיהם הפוליטיות ;
- דחקו בהנהגת הרש"פ לכבד את עצמאותה של מערכת המשפט ולשים קץ להתערבות הרשות המבצעת בעניינים משפטיים ;
- הפעילו תוכניות סיוע כספי על מנת לעודד בחינה קפדנית על ידי הרש"פ של פעולותיהם של כוחות הביטחון ;
- עודדו את הרש"פ להגביל את השימוש בעונש המוות ולשים לו קץ ;
- קיימו פיקוח ודווחו באופן פומבי על השימוש במשאבי תורמים על מנת להבטיח שמשאבים אלה לא יתמכו במוסדות של הרש"פ האחראיים לפגיעות חמורות בזכויות האדם.